

ВПЛИВ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Дмитрієнко Ю. С.

У даній науковій статті за результатами аналізу соціально-правової природи і змісту кримінологічної інформації визначено рівень її впливу на ефективність запобіжної діяльності в процесі виконання - відбування покарань, а також встановлені існуючі у зв'язку з цим проблеми та розроблені деякі шляхи їх усунення та подолання.

Зокрема, встановлено, що, відображаючи по своїй суті всі характерні ознаки будь-якого виду відомостей (пізнавальні, організаційні, адміністративно-розпорядчі, т. ін.), кримінологічна інформація є визначальною у правовому механізмі запобігання пенітенціарним злочинам та іншим кримінальним правопорушенням, що мають місце у сфері виконання покарань України.

Виходячи з цього, доведено, що досі у кримінально-виконавчій практиці використовуються не всі потенційні можливості кримінологічної інформації, навіть при тому, що у низці норм Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України цей вид відомостей адміністрація установ виконання покарань зобов'язана враховувати при складанні відповідних індивідуальних програм соціально-виховної роботи із засудженими (ст. ст. 95-98 даного Кодексу).

Серед причин і умов, які негативно впливають на ефективність запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань та пов'язані з предметом даного виду інформації, звертають на себе увагу наступні із них: низька обізнаність суб'єктів правозастосування про зміст і сутність кримінологічних відомостей, а також про їх потенційні правові можливості; неналежний обмін цією інформацією з іншими учасниками кримінально-виконавчих правовідносин, які на законних підставах сприяють реалізації мети і завдань законодавства України у сфері виконання покарань; неврахування кримінологічної інформації при розробці заходів, спрямованих на усунення, блокування, нейтралізацію детермінант, які сприяли вчиненню злочинів у процесі виконання покарань; т. ін.

Враховуючи зазначене, у цій роботі обґрунтована необхідність активізації наукових досліджень у сфері

виконання покарань з питань, які пов'язані з використанням у запобіжній та кримінально-виконавчій діяльності кримінологічної інформації та визначенням її впливу на їх результативність і ефективність.

Ключові слова: кримінологічна інформація, запобігання кримінальним правопорушенням, сфера виконання покарань, вплив, ефективність, процес виконання - відбування покарань, кримінально-виконавче законодавство.

Dmitrienko Yu. S. The influence of criminological information on the effectiveness of prevention of criminal offenses in the sphere of execution of punishments of Ukraine

In this scientific article, based on the results of the analysis of the socio-legal nature and content of criminological information, its influence on the effectiveness of preventive activities in the process of execution - the serving of punishments, as well as the problems existing in this connection are established and some ways of their elimination and overcoming are developed.

In particular, it was established that, reflecting essentially all the characteristic features of any type of information (cognitive, organizational, administrative and administrative, etc.), criminological information is decisive in the legal mechanism for the prevention of penitentiary crimes and other criminal offenses, which take place in the sphere of execution of punishments of Ukraine.

Based on this, it has been proven that until now not all potential opportunities of criminological information are available in criminal enforcement practice, even though in a number of norms of the Criminal Enforcement Code of Ukraine, the administration of penal institutions is obliged to take into account this type of differences when drawing up appropriate individual programs for social - educational work with convicts (articles 95-98 of this Code).

Among the reasons and conditions that negatively affect the effectiveness of the prevention of criminal offenses in the field of execution of punishments and are related

to the subject of this type of information, the following ones attract attention: low awareness of law enforcement subjects about the content and essence of criminological information, as well as about their potential legal possibilities; improper exchange of this information with other participants in criminal-enforcement legal relations, which on legal grounds contribute to the implementation of the goals and objectives of the legislation of Ukraine in the field of execution of punishments; failure to take into account criminological information when developing measures aimed at eliminating, blocking, neutralizing determinants that contributed to the commission of crimes during the execution of punishments, etc.

Taking into account the above, this work substantiates the need to intensify scientific research in the field of execution of punishments on issues related to the use of criminological information in preventive and criminal enforcement activities and determining its impact on their effectiveness and efficiency.

Key words: *criminological information, prevention of criminal offenses, the scope of execution of punishments, influence, efficiency, execution process - serving sentences, criminal executive legislation.*

Постановка проблеми та її актуальність. Як свідчить практика та офіційні статистичні дані, не дивлячись на низку реформ, які останнім часом (2017-2022 р. р.) [1] проводяться у сфері виконання покарань і пробації України, стан правопорядку та рівень пенітенціарної злочинності залишається щорічно незмінним і таким, що створює потенційні та реальні загрози для її національних інтересів, зокрема в умовах воєнного стану в нашій державі [2, с. 55-64].

Серед детермінант, які негативно впливають на ефективність процесу виконання - відбування покарань в нашій країні, особливе місце займає діяльність відповідних суб'єктів, яка пов'язана з використанням у кримінально-виконавчій діяльності потенційних можливостей кримінологічної інформації, під якою в науці розуміють такі теоретично та практично значущі відомості, що стосуються характеристики явищ злочинності, її причин і умов, особи кримінального правопорушника, заходів запобіжного характеру, а також інформації про жертву злочину [3, с. 17]. При цьому в зазначеному детермінаційному комплексі звертають на себе увагу ті причини і умови, які пов'язані з низьким рівнем знань суб'єктів правозастосування і правоохоронної діяльності щодо соціально-правової природи, а також ролі та впливу кримінологічної інформації на ефективність реалізації мети і завдань кримінологічно-виконавчого законодавства (ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу

(КВК)) та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань [4, с. 8-14].

Отже, в наявності конкретна прикладна проблема, що потребує активізації наукових розробок з цього приводу.

Виходячи з цього, метою даної наукової статті є доведення необхідності інтенсифікації проведення комплексних пошуків з питань визначення впливу кримінологічної інформації на ефективність процесу виконання-відбування покарань та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань.

Натомість, *головним завданням* зазначеної роботи є з'ясування змісту, сутності та відмінностей кримінологічної інформації від інших видів інформації (кримінально-виконавчої, адміністративної, статистичної, т. ін.), а також визначення її потенційних можливостей у запобіганні кримінальним правопорушенням у зазначеній галузі суспільної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати вивчення наукової літератури показали, що досить активно та предметно розробкою зазначеної вище проблематики займаються у сьогоденні такі учені, як: А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, В. С. Батиргареєва, В. І. Борисов, В. В. Василевич, А. А. Вознюк, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, М. В. Карчевський, О. О. Кваша, О. Г. Колб, І. М. Копотун, В. Я. Конопельський, С. А. Мозоль, Є. С. Назимко, О. Н. Ярмиш та ін.

Поряд з цим, у силу неоднозначності, суперечливості та правової недосконалості окремих правових норм вибрана тема потребує більш активної позиції та обґрунтованості його оцінок з боку науковців, що й стало вирішальним при виборі предмету цієї наукової статті.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні науковці під інформацією розуміють відомості, що знімають невизначеність про навколишній світ, які є об'єктом збереження, перетворення, передачі та використання відповідних даних, тобто це знання, яке виражене в сигналах, повідомленнях, сповіщеннях тощо [5, с. 73]. При цьому, на думку деяких дослідників, особливість інформації полягає у тому, що як матеріальне явище, вона не є а ні матерією, а ні енергією [5, с. 73], що, без сумніву, важливо з огляду її використання у процесі виконання - відбування покарань України.

Ключовим словом, як на доктринальному, так і на правозастосовному рівнях, у визначенні терміну «інформація», що закріплений у ч. 1 ст. 1

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Закону України «Про інформацію», є слово «відомості», тобто такі дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [6].

Крім цього, як показали результати даного дослідження, на законодавчому рівні визначені й види інформації за змістом (ст. 10 вказаного вище Закону), які у повній мірі та з деякими особливостями кримінально-виконавчих правовідносин [7, с. 228-229] застосовуються у сфері виконання покарань.

Більш того, така інформація носить як публічний характер, тобто є відкритою (ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації») [8], так і відноситься до інформації з обмеженим доступом (ст. 6 зазначеного законодавчого акту).

Отже, якщо у цілому узагальнити всі відомості та дані, які забезпечують процес виконання - відбування покарань, то можна у зв'язку з цим вести мову про наступні відомості, що мають відношення до даного виду суспільної діяльності, а саме - це:

1. Інформація про суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин як про фізичних осіб.

Зокрема, суб'єктами таких суспільних відносин у сфері виконання покарань виступають фізичні особи з числа персоналу органів і установ виконання покарань (УВП) (ст. 14 «Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України») та засуджені, які відбувають визначені у ст. 51 КК покарання [7, с. 230], а учасниками - інші фізичні особи, які на законних підставах сприяють процесу виконання - відбування покарань (прокурори, які здійснюють нагляд за дотриманням законів у сфері виконання покарань і пробації (ст. 22 КВК); близькі родичі засуджених (ст. 110 КВК); особи, які мають право відвідувати УВП (ст. 24 КВК) або здійснювати громадський контроль (ст. 25 КВК); ін.).

При цьому варто мати на увазі, що якщо відносно засуджених збір інформації персоналом Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України, що пов'язана з процесом виконання - відбування покарань, та працівниками інших правоохоронних органів (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [10], є чітко обмежена метою і завданнями кримінально-виконавчого законодавства, то щодо персоналу органів і УВП - тільки у процесуально визначених випадках і межах (ст. ст. 246, 252-257 Кримінального процесуального кодексу (КПК)).

Поряд з цим, і щодо перших, і других суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин і об'єктів

інформаційної діяльності мають дотримуватись вимоги Конституції України (ст. ст. 31, 32) з питань збирання, збереження, використання та поширення конфіденційних (ст. 7 Закону України «Про доступи до публічної інформації») відомостей про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом.

Аналогічні вимоги з цього приводу встановлені й щодо учасників кримінально-виконавчої діяльності.

У той самий час, як це витікає зі змісту кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 2 КВК), найменше обмежень щодо збирання інформації про фізичну особу встановлено відносно засуджених, позаяк це пов'язано з інформаційним забезпеченням сфери виконання покарань [5, с. 76] та необхідністю дотримання інтересів національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32 Конституції України).

Виходячи з цього, витікає цілком логічне запитання, а саме - а, чи всі види інформації про засудженого можна віднести до «кримінологічної інформації», сутність якої обумовлена всіма системними елементами предмета кримінології [3, с. 17].

Як видається, у даному випадку слід виходити з того, що, якщо засуджений у процесі виконання - відбування покарання не готується чи не вчиняє спроби у виді замаху (ст. ст. 13, 15 КК) вчинити злочин, то вся інформація, яка збирається на законних підставах, не може бути віднесена до кримінологічної.

Винятком, хіба що, можуть бути відомості про попередню злочинну діяльність зазначених фізичних осіб, яка збирається про них з метою усунення, ліквідації, нейтралізації тощо тих детермінант (причин, умов та корелянт), які сприяли вчиненню ними кримінальних правопорушень, за здійснення яких вони відбувають покарання на підставі рішення суду (ст. ст. 95-99, 104 КВК) [11, с. 187-190].

2. Інформація довідково-енциклопедичного характеру про сферу виконання покарань, яка міститься у визначених у ч. 2 ст. 12 Закону України «Про інформацію» джерелах (енциклопедіях, словниках, довідниках, т. ін.).

Як приклад у даному випадку можна назвати ті відомості, що оприлюднюються щорічно на офіційному сайті ДКВС України у виді «Загальної характеристики Державної кримінально-виконавчої служби України» та які містять у собі дані про кількість УВП, чисельність засуджених; криміногенний стан цих осіб; т. ін. [12].

Без сумніву, що відомості довідково-енциклопедичного спрямування і змісту не можна віднести до кримінологічної інформації.

3. Інформація про товари і послуги, які надаються УВП (кількість підприємств; працюючих засуджених; види продукції, їх ціна, т. ін.) [13, с. 258-269], яку також, як видається, не слід ототожнювати з кримінологічною.

4. Науково-технічна інформація, яка використовується при характеристиці об'єктів життєзабезпечення діяльності засуджених (вимоги до стану будівель, у яких проживають і працюють засуджені; вимоги до інженерно-технічних засобів охорони і нагляду в УВП (ст. 103 КВК); вимоги до основних і оборотних засобів виробництва в УВП; ін.).

Так, у преамбулі Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленій Урядом нашої держави у вересні 2017 року, зазначено, що значна частина будівель УВП і слідчих ізоляторів (СІЗО) споруджена та експлуатується від 50 до 300-х років, а зношеність засобів зв'язку, нагляду і охорони складає більше 40% [14].

Та, попри все, і цей вид відомостей ніякого відношення у цілому (якщо це не пов'язано із запобіганням протиправного травматизму, посяганням на життя людини, її здоров'я, іншим тяжким наслідкам) не має відношення до кримінологічної інформації.

5. Інші види інформації, що визначені у Законі «Про інформацію» (про стан довкілля (екологічна інформація);); податкова; правова; статистична; соціологічна; критична технологічна інформація), хоча й використовуються у тій чи іншій мірі у процесі виконання - відбування покарань, проте до кримінологічної також віднесені бути не можуть.

У той самий час, коли вказані види відомостей несуть у собі дані, які можуть стати підставою для кримінальної відповідальності (ст. 2 КК), або для проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК), або стосуються змісту заходів щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні (ст. 255 КПК), або в інших, визначених в оперативно-розшуковому законодавстві України випадках [10], то, звичайно, у такому разі варто оцінювати їх з огляду змісту і сутності кримінологічної інформації.

Разом з тим, як у зв'язку з цим слушно зауважують деякі учені, у сучасних умовах не завжди й останні кримінологічно значущі відомості можна

реалізувати у площині оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки постійно на законодавчому рівні змінюється статус процесу здобування інформації негласним шляхом [15, с. 123].

У цьому контексті та у сенсі предмета даної наукової статті, звертає на себе увагу й той факт, що серед видів інформації, мова про які ведеться у ст. 10 Закону України «Про інформацію», відсутні такі відомі на практиці види, як: оперативно-розшукова інформація; інформація, отримана у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та кримінологічна інформація.

Як видається, це стало наслідком порушення принципу системності при створенні нормативно-правових актів [16, с. 214]. Зокрема, прийнявши Закон України «Про інформацію», законодавець мав би логічно вносити у подальшому до нього зміни і доповнення, які обумовлювались прийнятими після цього іншими законодавчими актами, що у тій чи іншій мірі стосувались інформаційної діяльності (як от: КВК (2003 р.); КПК (2012 р.); Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.); ін.).

Як видається, враховуючи зазначене, варто у зв'язку з цим ст. 10 Закону України «Про інформацію» доповнити такими її видами, як: а) інформація, яка отримана у результаті проведення оперативно-розшукової діяльності, або здійснення негласних слідчих (розшукових) дій; б) кримінологічна інформація.

При цьому варто мати на увазі, що такий вид інформації, як правова інформація (ст. ст. 10, 17 вказаного вище Закону) не тільки не містить у собі відомості про кримінологічно-значущі події, явища, процеси тощо, але й взагалі не включає кримінологічну інформацію до свого змісту, що виступає додатковим аргументом щодо видозміни і розширення видів інформації, які закріплені у даному законодавчому акті.

Висновки. Отже, упорядкування та в цілому удосконалення чинного законодавства України з питань інформаційного забезпечення слід віднести до необхідної та об'єктивно детермінованої умови підвищення рівня ефективності запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України, з урахуванням при цьому правової обізнаності та культури суб'єктів застосування кримінологічної інформації, а також її відмінностей від інших видів відомостей та даних, що стосуються процесу виконання - відбування покарань.

Література

1. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Сучасна політика у сфері виконання покарань України: зміст та особливості. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1(11). С. 55-64.

3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х т. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. Кн. 3: *Практична кримінологія*. 320 с.

4. Колб О. Г., Копотун І. М., Джужа О. М., Пасічник Д. С. Запобігання надзвичайним подіям кримінально-правового характеру у кримінально-виконавчих установах в Україні. *Znanstvena Misel: Global Science Center LP*, 2020. № 47-2(47). С. 8-14.

5. Захаров В. П., Руденко В. І. Проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних структур: навчально-методичний посібник. Львів: Льв. ДКВС, 2007. 372 с.

6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 630.

7. Кримінально-виконавче право України: підручник: ТОМ 1 (у 2-х т.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ: ФОР Кандиба Т. П., 2018. 364 с.

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

9. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2095 № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

10. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 19.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*.

11. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х т. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. 424 с.

12. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua/important-info/for-public/>.

13. Кримінально-виконавче право: підручник / за ред. В. В. Голіни, А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2015. 392 с.

14. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

15. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій / за заг. ред. Никифорчука Д. Й. Київ: НАВС, 2012. 138 с.

16. Теорія права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

*Дмитрієнко Ю. С.,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*